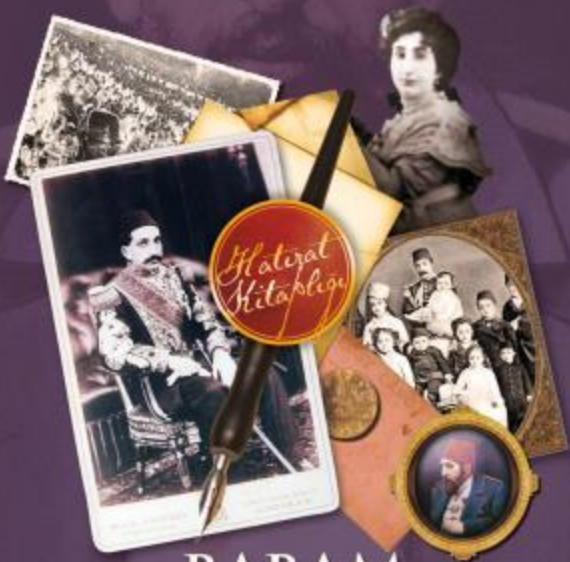

BABAM ABDÜLHAMİD

SARAY VE SÜRGÜN YILLARI
ŞADIYE OSMANOĞLU

BABAM ABDÜLHAMİD
Saray ve Sürgün Yılları
Şadiye Osmanoglu

Osmanlı Tarihi

TİMAŞ YAYINLARI | 2201
Tarih Kitaplığı-Hatırat | 12

EDİTÖR
Zeynep Berktaş

KAPAK TASARIMI
Ravza Kızıltuğ

1. BASKI
Kasım 2009, İstanbul

9. BASKI
Haziran 2020, İstanbul

ISBN
ISBN 978-605-114-126-8

9 786051 141268

TİMAŞ YAYINLARI
Cağaloğlu, Alemdar Mahallesi,
Alayköşkü Caddesi, No:5, Fatih/İstanbul
Telefon: (0212) 511 24 24

timas.com.tr
timas@timas.com.tr
   timasyayingrubu

Kültür Bakanlığı Yayıncılık
Sertifika No: 45587

BASKI VE CİLT
Mega Basım
Cihangir Mah. Güvercin Cad. No:3 Baha İş Merkezi
Avcılar / İstanbul
Telefon: (0212) 412 17 00
Matbaa Sertifika No: 44452

YAYIN HAKLARI
© Eserin her hakkı anlaşmalı olarak
Timaş Basım Ticaret ve Sanayi Anonim Şirketi'ne aittir.
İzinsiz yayınlanamaz. Kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir.

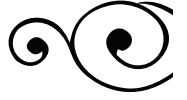

Babam Abdülhamid

ŞADIYE OSMANOĞLU

İçindekiler

Önsöz	7
Başlarken	9
Babam ve Saray	13
Hal' ve Sürgün	43
Hastalık ve Tedavileri	67
Gurbet ve Kader Yılları	81
Kızımın Ardından Vatana Dönüş	103
Babamın Siyaseti Hakkında Bana Anlatılanlar	119
Albüm	141
İndeks	153

Önsöz

Babam Abdülhamid kitabının yazarı Şadiye Osmanoglu, II. Abdülhamid ile Emsâlinur III. Kadınefendi'nin kızıdır. 1 Aralık 1886'da İstanbul'da Yıldız Sarayı'nda dünyaya gelmiştir. II. Abdülhamid'in yedi kızından beşincisidir. II. Abdülhamid 1909'da tahtından indirildikten sonra bütün aile efrâdıyla beraber Şadiye Osmanoglu da Selânik'e Alâtini Köşkü'ne sürgüne gitmiştir. 1910'da II. Abdülhamid'in sürgün hayatı devam ederken, üç kızını İstanbul'a geri göndermiş ve Şadiye Sultan Nişantaşı'nda Damat Ahmet Fahir Bey ile evlenmiştir. Diplomat olan Fahir Bey 40 yaşında İstanbul'da vefat ettikten sonra Şadiye Osmanoglu uzun seneler yalnız yaşamıştır. 1931 yılında eski büyükelçilerimizden Reşat Halis Bey ile evlenmiştir. Reşat Bey de 1944 yılında Paris'te vefat etmiştir. Şadiye Osmanoglu'nın ilk evliliğinden Saniye adında bir kızı olmuştur. Şadiye Sultan, 1977 yılında Nişantaşı'nda hayata gözlerini yummuştur.

Şadiye Sultan, 1963'te Hayat dergisinin kendisiyle yapmak istediği röportaj teklifini kabul etmiş ve yapılan röportajlar "II. Abdülhamid Devrinde Harem Hayatı" başlıklı bir yazı dizisi olarak yayımlanmıştır. Bu yazı dizisinin ilk bölümü 1 Ocak 1963 tarihinde yayımlanmıştır. 11 bölüm olarak devam eden bu dizi, 14 Mart 1963 tarihinde sona ermiştir. Birçok fotoğraf ve anekdotla beraber yayımlanan bu yazı dizisi o tarihlerde

Şadiye Osmanoğlu ile yapılan röportajların bir yazı dizisi olarak Hayat Dergisi'nde çıktıktı ilk sayı

çok ilgi görmüş, birçok okuyucu mektubu almıştır. Daha sonra tefrika hâlindeki bu hatıratlar Bedir Yayınları tarafından 1966 yılında toparlanarak bir kitap hâline getirilip “Hayatımın Acı ve Tatlı Günleri” adıyla basılmıştır. Bu kitap ayrıca 2007 yılında, “Babam Abdülhamid” adıyla L&M Yayınları ve yine aynı isimle 2009 yılında Timaş Yayınları bünyesindeki Hatırat Kitaplığı’nda yayınlanmıştır.

Şadiye Sultan hatıralarında, özellikle saray hayatından ve babasından bahsetmiştir. Şadiye Sultan hatıratının her satırında, babası hakkındaki söylentileri, iftiraları yalanlama ihtiyacı duymuştur. Bu Şadiye Sultan’ın tamamen bilinçli bir tercihidir. Kendi yaşadığı zamanda bile tam manasıyla takındığı siyaset anlayamayan ve bu cihetle eleştirilip yerilen Abülhamid, acaba gelecekte nasıl bilinecekti? Bu vesile ile Şadiye Sultan yaşadığı devri, babasını ve ailesini kendi penceresinden nefis bir üslupla anlatarak üzerine düşen en ulvi görevi yeri getirmiştir.

Başlarken

Hususi hayatımı birçok defalar yazmak istedim. Fakat nedense buna şimdiye kadar muvaffak olamadım.

Mühim devirler gördüm, geçirdim. Mecburi olarak yaptığım son Amerika seyahati ve Kaliforniya'nın güzel güneşi, ilk defa bu yazıları yazmak ihtiyacını kalbimde uyandırdı. Orada bütün hayatım, vatanım, babam, mazim, tatlı ve acı günler gözlerimin önünde canlandı. Amerika güneşinin latif ışınları, portakal ağaçlarının içimi dolduran renkleri, yeşil, uçsuz bucaksız çimenler ifade edilmez bir yalnızlığın içine beni itiyorlardı. Allah'ın insanları mesut etmek için yarattığı bir tabiatın ortasına gelmiştim; fakat ömrümün uzun ve yaşanmış yılları, sevgileri, acıları, vefatları beni hep vatanıma, Boğaz'ın mavi sularına, onu çevreleyen o mağmum yeşilliklere çekiyordu. Gözlerim Kaliforniya'nın bu saadet dolu tabiat sahnesinin üzerinde avare dolaşırken, ruhum vatanımda idi.

Memleketimden beni ayıran uzun yıllar ömrümün büyük kısmını doldurmuştur. Cenab-ı Hakk'ın kullarına nadiren ihsan ettiği tabiat-ı şuuriyeden mahrum yaratılmış olmama rağmen, ayrı düştüğüm şeylerin sevgisi kendilerini bu "Hatıralar" içinde imdadıma yetiştirdi. Yazarken hatıralarımı yeniden yaşadım, yalnızlığımı unuttum.

Yaşım kemale ermişti, ömrümün son günlerini idrak ediyordum. Fakat gurbet yollarına benimle birlikte, henüz üç yaşında mini mini bir çocuk olarak düşmüş kızım belki bu gurbetten artık kurtulamayacaktır. Benim gibi, onun da bir gün ardından o büyük yalnızlığa düşmesi mukadderdir. “Hatıralarım” ona kim olduğumu, nereden geldiğimi, nerede yaşadığımı anlamaya ve ayrı düştüğü vatanını düşünmeye ve sevmeye yardım edecektir.

Siyasi hatıralarım da var, ancak ben şimdilik şahıslardan bahsetmek istemiyorum; yalnız kendime ait olanları yazmakla iktifa edeceğim.

Babamın saltanatta bulunduğu devrede, hudutsuz derecede mesut ve kalbi müsterih bir genç idim. Saray ananeleri, ihtişamı ve onun büyük servetleri ile beraber resmî birtakım seremonileri de vardır ki, bunlardan daima hoşnutsuzluk duyduğumu itiraf etmek isterim.

Çocukluğumdan beri sadeliği, samimiyet ve ciddiyeti çok severim. Gayet hassas ve uysal bir ruhum vardır. İzzet-i nefsim beni her yerde müdafaa eder.

Babam gayet dindardı. Bu yüzden benim de hayatta esas desteğim, imanım ve iktidarımdır. İnsan garip bir mahlûktur. Ona yaşama arzusunu ve ebedi saadeti veren itikadıdır. Yoksa maddi kuvvet değildir. Dünyada hiçbir şeyden korkmadım, çünkü vicdanım daima müsterihtir. Huzurla dolu idim. Karşılıklı samimiyet ve sevgi, müzik ve hürriyetim sevdiğim şeylerdir. Kanaatim odur ki, dünyada şan, şeref, servet ve ihtişam, hepsi hayat için derin bir boşluktan, hatta fazla bir yorgunluktan ibarettir. Çünkü ne sarayda ihtişamla geçirdiğim günler, ne de Selanik’te babamla birlikte büyük ihtiyaçlar içinde bulunduğum zamanlar üzerimde büyük bir tesir yapmadı. Babamın şefkati ve varlığı o ihtiyaçları hissettirmiyordu. Ben babamı hiçbir zaman padişah olduğu için sevmедim. Hayatımın baharında, kalbimin bütün mevcudiyeti ile ve derin bir aşkla babamı sevdim. O sevgidir ki, işte şimdi bana bunları yazmak ihtiyacını hissettiriyor.

İnkılâp esnasında, babama aşırı derecede haksız ve ağır isnadlar yapıldı. Bu da benim kalbimde daima bir ukde olarak kalmıştır. Evladı olmak itibarıyla, babamı benim kadar yakından tanıyacak hariçten bir kimseyi kabul edemiyorum. Saltanatı devrinde, şahsi menfaatleri için, babamın etrafında ve onun bilgisi dışında bazı hadiselerle sebep olanlar vardır. Bu konuda çeşitli vak'alar olmuştur. Fakat onlardan babam, dinim ve namusum üzerine kasem ederim ki, günahsızdır. Babam kadar mu'tekid, babam kadar munis, babam kadar uzağı gören ve yüksek vicdanlı insan azdır. Babamın aczinden değil, fakat tabiatındaki mülâyemetten istifade eden maiyetindeki bazı zevat, onun hakkındaki asılsız şâyialara sebep oldular.

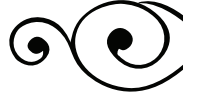
Maksadım, bu vesile ile melek hassasiyetindeki babamın bazı hususiyetlerini de kendi hatıralarım içinde kaydetmektir. Babam idam ettirmek ve zalimane hareketlerde bulunmak gibi hiçbir kötü davranışı kat'iyen irtikâb etmemiştir. Bu gibi cezalara maruz kalmış kimseler varsa, bu onun malûmatı dahilinde olmamıştır. Söylenen ve yayınlanan yakışsız sözler ise, bugün az çok tebeyyün eden hakikatlerle tekzibe uğramıştır.

Ona isnat olunan kötülüklerin bin türlü fazlasını ondan sonra gelenler icra ettikleri için, halkın nazarında bu hakikatler daha kolay ortaya çıkmıştır. Zaten asılsız şâyialar ne zaman olsa hakikati karşılarında bulurlar.

ŞADİYE OSMANOĞLU

(Sultan II. Abdülhamid'in kızı)

Babam ve Saray

Şüphesiz, gözlerimi hayata sarayda açtım. Babam Sultan II. Abdülhamid Han idi. En eski hatıram, daha doğrusu çocukluğuma ait zihnimde kalan ilk şeyler, bu iki muhteşem hayalden ibarettir: “Babam ve Saray”.

Tahsilime sekiz yaşında başladım. Hayatıma ait bilgilerin bundan sonra hafızamda daha çok yer ettiğini ve geliştikçe de çoğaldığını şimdi gayet iyi anlıyorum.

Hayatımın ilk muhtevası olarak, babam ve onun tatlı okşayış-
larından başka hiçbir şeyi gözlerimin önüne getiremiyorum.

Şahsiyetimin hamuru, onların hararetiyle ifadesini kazanmıştır dersem; babamın üzerimdeki tesirini en iyi şekilde dile getirmiş olacağım sanıyorum. Babamı anlatmak benim için zevklerin en büyüğüdür.

Dolmabahçe Sarayı'nda, Muayede Salonu adını taşıyan büyük ve geniş bir daire vardı. Babamın tahtı burada idi. Altından yapılmış, elmas, zümrüt ve yâkutlarla gayet sanatkârane bir şekilde süslenmişti. Elma büyüklüğünde, yeryüzünde emsali bulunmayan tek bir zümrüt, tahtın en ziyade gözü olan parçasını teşkil ederdi.

Sultan II. Abdülhamid

Bu tahtın hakîki değerini kimse tayin edememiştir. Bütün cedleri gibi, babam da bu tahtta otururdu.

İpek zemin üzerine “ALLAH, MUHAMMED ve KELİME-İ TEVHİD” yazıları işlenmiş, ittihat ve imanımızın temellerini ihtiva eden bu mukaddes alâmet, babamın yanında devrin en yaşlı, en büyük askeri ve mücahidinin elinde ihtiramla tutulurdu.

Plevne Savaşı kahramanı Gazi Osman Paşa ve Serasker Rıza Paşa gibi mühim şahsiyetler, hilâfetin bu mukaddes alâmetini babamın tahtı yanında taşıma mertebesini ihraz edenler arasındadır.

Taht salonunda yapılan merasimler, bilhassa tebrik törenleri muhteşem olurdu, bunlar öyle ulvî birer tablodur ki, hatırladığım vakit heyecanlarını bütün râşeleriyle aynen duyarım.

Salonun çok yüksek ve büyük bir kubbesi vardı, bu kubbe en ufak bir fısıltıyı büyültecek kabiliyette idi. Kıymetli yol halılarıyla döşenmiş zeminde ne kadar yavaş yürünse de ayak sesleri bu kubbeden duyulurdu, çok aşağılara kadar sarkan, büyük ve süslü meşhur avizesi, salonda bulunan herkesin hayranlığını üzerine çekerti. Işıklar yandığı vakit, avizenin kristallerinden etrafa yayılan büyük bir aydınlık, bilhassa babamın sırmalarına, nişanlarına ve tahtının elmaslarına gözleri kamaştıran bir parlaklık verirdi.

Tebrikât için devletin ve yabancı devletlerin erkânı salonda tahsis edilen yerlerini alırlardı. Babam tahtının önüne gelip durduğunda merasim başlardı.

Şeyhülislâm başta olmak üzere ulema ve meşayih, sırma püskülleri yandan sarkan sarıklar ve beyaz maşlahlarından ibaret resmî kıyafetleriyle, tekrar tekrar intizamla tahta yaklaşırlar, dinimizin mukaddes alâmetini eğilerek öperler ve geri çekilirlerdi.

Babam ulema sınıfının tebriklerini ayakta kabul ederdi, beşuş ve mütebessim bir çehre ile herkese birkaç söz söylerdi.

Sultan II. Abdülhamid, Muayede Salonu'nda tahtında otururken

Ulemayı, pâyitahttaki Hristiyan ve Musevî dinlerinin temsilcileri -patrik, piskopos ve hahamlar-, üniformalarını giymiş bir vaziyette takip ederlerdi. Babam onları da aynı suretle, ülemayı kabul ettiği gibi ayakta kabul ederdi.

Daha sonra sefirler, memurlar, yâverler, askerler, bendegân ve en nihayet yabancı sefaret heyetleri tebriklere katılırlardı. Sefaret heyetlerine mensup zevatın zevceleri, Osmanlı tabiri ile “madamları”, salonun bir köşesine alınırlardı, merasimi yalnız oradan seyrederlerdi, fakat bilâhare suret-i mahsusada kabul ve kendilerine iltifat edilirdi.

Hanedân mensupları; amcalarım ve kardeşlerim önde, hemşire ve halalarımın zevceleri (damadlar) ikinci sarayı teşkil etmek üzere, merasim süresince tahtın arkasında ayakta dururlardı. En son onlar da teker teker tahtın önüne gelerek tazimlerini arz ederlerdi.

Hanedânın kadın mensupları için, Muayede Salonu'nun en üst katında, büyük bir maharet ile inşa edilmiş balkonlar tahsis

edilirdi. Biz buradan kuş bakışı töreni bütün teferruatıyla görebildiğimiz hâlde, salondakilerin başlarını kaldırıp bizi görmeleri mümkün değildi.

Avrupa saraylarının hepsini gezdim, fakat Dolmabahçe Sarayı'ndaki büyük kubbeli salonun ihtişamına hiçbir yerde rastlamadım.

Merasimin sonunda, kapıda bekleyen arabalarımızla, evlerimize avdet ederdik. Biz çocuklarıyla haremi, babamın esas ikametgâhı olan Yıldız Sarayı'na dönerdik, dairelerimize girer, yaşmak ve ferâcelerimizi bıraktıktan sonra resmî tuvaletlerimizle babamızın dairesine çıkardık, elini öperdik, o da müteakiben bizi yanaklarımızdan öper, her birimize ayrı ayrı iltifat eder, şefkat gösterir, ruhumuzu okşardı. Daha fazla yormamak için yanından çabuk ayrılır, onu istirahatete terk ederdik.

Bu sefer kendi annelerimizle diğer annelerimize gider, onların da ellerini öperdik. Öz annelerimize ne kadar hürmet edersek, kardeşlerimizin annelerine de aynı hürmeti duyar ve izhar ederdik. İkinci validelerimiz, öz validelerimiz kadar kıymetli ve muazzez idiler.

Sarayın haremi için pek ince münasebetler hüküm sürerdi. Bilmeyenlere yahut içinde yaşamayanlara esrarlı bir hayat tarzı olarak gözüken, daha ziyade muhayyilelere hitap eden bu kapalı çevre, benim çocukluk ve gençlik dünyamı teşkil eder.

Saray hayatı; dış âlemle irtibatı olmayan, büyük parklar ve rengârenk çiçeklerle süslü, havuzlu bahçeler içinde irili ufaklı köşklere, bunların da içinde müstakilen yahut onun dairelerine dağılmış, umumiyetle saray kadınlarının, kızlarının, çocuklarının, babamızın şefkat ve muhabbet dolu kolları ve nazarları altında geçen bir yaşama tarzıdır. Kendine has, özel bir akışı vardır.

Bu güzel bahçelerin içinde annemle oturduğum ayrı bir dairem vardı. Kız kardeşlerimle birlikte okuduğum küçük bir mektebim

Şadiye Sultan gençlik yıllarında

vardı. Erkek kardeşleriminki ayrı idi, onlarınki sarayın selâmlık kısmında, bizimkisi ise harem kısmında (küçük Mabeyn) bulunuyordu.

Mektebimizin üç hocası vardı, talebeleri de akran iki kızkardeşim ve ben. Bir salon dershanemizi teşkil ederdi. Kırâat hocamız ihtiyar bir zattı, ona türlü oyunlar tertip ederdik, o zavallı ihtiyar da sesini çıkarırmaz, bize iyi davranırdı.

Fakat diğer hocalarımız çok farklı idiler, ciddî ve şakaya gelmezlerdi, derslerinden sıkı-

lırdık. Bir an evvel kurtulup bahçeye çıkmayı, oyuncaklarımızın yahut arkadaşlarımızın yanına gidip oynamayı arzu ederdik.

Öğleye kadar mektebimizde, öğleden sonra evlerimizde vakitlerimizi geçirirdik, eve piyano hocam gelirdi, hiç sıkılmadan hatta büyük bir hevesle piyano çalışırdık. Mandolin ile de ilgilenirdim. Piyano hocam, bu merakımı tatminde bana ayrıca yardım ederdi.

Klâsik müzikten hoşlanırdım, ona çalışırdım, istidadım çok fazla idi, başarılarımdan dolayı daima hocamın takdirlerine mazhar olurdum, bundan hem gurur, hem de yeni ve daha zor parçalara hazırlanmak için şevk ve cesaret duyardım. İtiraf edeyim, şark müziğinden pek hoşlanmazdım. Akşamüzeri saat dörtte oyun zamanımız başlardı, geceleri de çok defa sarayın tiyatrosuna giderdik.

Annem alaturka musikiyi tercih ederdi; kardeşlerim kendi dairelerinde alaturka saz ve oyunlar tertipleedikleri vakit, an-

nemle birlikte ben de ara sıra giderdim, fakat gayem sadece adetlere uymaktı, yoksa zevk aldığımı için değildi.

Haremde küçük harem ağaları vardı. Bunlar, bizim aramızda saray terbiyesi görerek, Hanedanın iç hizmetlerinde büyük mesuliyetli vazifelere hazırlanırlardı. Harem ağaları bu çocuklardan yetiştirilirdi.

Her dairede ve evde harem ağası namzedi çocuklardan dört beş tane bulunurdu.

Onların sadakat ve fedakârlıklarının derecesini tarif edemem. Bize arkadaşlık edecek yaşta olanlarla evimizin hizmetlerini idare eden ağaların sadakatleri ve temiz kalplilikleri yanında kıskançlıkları müthişti. Bizlere herhangi bir erkeğin göz ucuyla dahi bakmaları, onlar için tahammül edilmez bir azap olurdu.

Saraya intisap etmiş müteaddit kızlardan küçük yaşta olanlar, oyunlarımızda bize arkadaşlık ederlerdi. Yerlere kadar uzanan, etekleri kuyruklu, bellerinden büzmeli elbiseler giyerlerdi. Başlarında her renkten türban şeklinde şifon hotozlar taşırlardı. Kuyruk kısmı, bellerini büzen yandan saçaklı kemere sıkıştırılarak yukarı toplanırdı. Süslü elbiselerini pek beğendiğim bu genç kızlar, ekseriyetle ve bilhassa misafirhanede görevlendirilirdi.

Hazinedar Usta, haremde en yüksek rütbeli kadın memur idi. Benim çocukluğumda tanıdığım Hazinedar Usta, Sultan Aziz devrinden kalma çok yaşlı, dürüst ve temiz bir hanımdı. Babam onun elini öperdi, mevkii ve itibarı Kadın Efendiler derecesinde idi.

II. Abdülhamid'in kızlarından güzelliğiyle meşhur Refia Sultan, Kaptan-ı Derya Damat Mehmet Ali Paşazâde ile evlenmiş ve genç yaşında elim bir hastalık sonucu ölmüştür

Çerçeveleri gümüşten, yumurta şeklinde küçük pencereleri olan bir kupa araba içinde her hafta o da babamın Cuma alayına çıkardı.

Hazinedar Usta'nın maiyetindeki kızlar, dörder beşer kişilik gruplar hâlinde, bahçede ve köşklerimizin etrafında devriye gezerlerdi. Saray halkı uykuda iken, bir yangın tehlikesini erken haber alıp müdahale etmek gayesiyle bu nöbet işine acı tecrübelerden sonra pek ehemmiyet verilmişti. Hünkâr bekçisi adını verdiğimiz bu nöbetçilere, gece gündüz bol bol ikramlar yapılırdı.

Biz her zaman yemişlerimizi onlarla paylaşırdık, yazın meyvelerimizi, kışın mısır patlaklarımızı küçük gümüş tepsiler içinde onlara götürürdük.

Hazinedar Usta elinde elmas, zümrüt ve yakutlarla süslü, fildisinden bir baston taşırdı. Yardımcıları olarak üç kalfası vardı ki, onlar da aynı biçim baston taşırlardı, fakat elmasları daha küçük, süsleri daha basit idi. Usta ve kalfaların elbiseleri pembe ve beyaz renkli atlastan idi.

Kenarları geniş sırma ile işlenmiş, salta tabir edilen bol bir ceket giyerdi. Başındaki oyali hotozu, mücevher, broş ve iğnelerinin zenginliği, hareketlerinin ağırlığı ve ciddiyeti, etrafındakilerin saygılı ve çekingen duruşları, Hazinedar Usta'yı çok uzaklardan kolaylıkla fark etmemize yardım ederdi.

Harem, politika ile meşgul veya alâkadar olmazdı, ahlâksızlık ve geçimsizlik yoktu, çünkü babam bu gibi hâllere karşı kat'iyen müsamaha etmezdi. Yalnız, hususî hayatına girenlerin, birinin çok, diğerinin az sevilmiş olduğunu ileri sürerek çıkardıkları ufak kıskançlık münakaşaları müstesna idi. Bunlar tabîi ve olağan şeylerdi.

Devlet olmadan, haremi babamın huzuruna gidemezdi. Yalnız bizler, kızları serbest idik, arzu ettiğimiz vakit babamızı görmeye

gidebilirdik. O anda huzurda hangi haremi varsa biz de gider, onun yanına otururduk. Babam bizimle konuşur ve arada sırada da selâmlığa giderek işlerini görürdü.

Hazinedar Usta, anneleri ve babaları tarafından saraya getirilen kızları bizzat görür, ailelerinin asâletlerini ehemmiyetle tahkik ederdi. Beğendiklerini babama arz ederdi. Haremde Çerkez soyundan olanlar ekseriyeti teşkil ederlerdi.

Cuma geceleri sarayda eğlence ve temâşaya ayrılmıştı. Tiyatrodaki temsillere, Hazinedar Usta'nın daveti üzerine giderdik, kalfaları evlerimizi dolaşır, onun davetini bize ulaştırırlardı.

Avrupa'dan hususî kampanyalar getirtirilirdi. O devrin meşhur artisti Réjane, müteaddit defalar Paris'ten gelmiş ve temsiller vermiştir, fakat biz küçükler Komik Apti'yi çok severdik.

Mısır Hidivi Abbas Hilmi Paşa'nın annesi Vâlide Paşa, yazın İstanbul'a geldikleri vakit her on beş günde bir saray tiyatrosuna teşrif ederdi. Hazinedar Usta, maiyeti ile birlikte Vâlide Paşa'yı Şâle Köşkü'nde karşılar, yaşmak ve ferâcesini kendi eliyle alırdı.

Mısır Hidivi Abbas Hilmi Paşa

Mısır Hidivi Abbas Hilmi Paşa'nın
annesi Valide Paşa

Biz de hemşirem Naile Sultan'la birlikte ziyaretine gider, akşam yemeğini beraber yer ve tiyatroya gelirken de ona refakat ederdik. Babam daha evvel gelir, kendi locasında istikbâl eder ve yer gösterirdi. Biz yine hemşiremle beraber bitişikteki locada otururduk.

Babamın en yakın hizmetkârları, Musahip ağalar, temaşa sırasında tepsiler içinde çay, bisküvi veya dondurma getirip, locamıza sessizce bırakıp ayrılırlardı. Biz de bunları perde arasında, kendi elimizle babamıza ve Vâlîde Paşa'ya ikram ederdik.

Vâlîde Paşa çok tatlı bir kadındı, hoş sohbetleri vardı. Babamın hal'inden sonra bizlere çok iyi muamele etmiş ve fevkalâde şefkat göstermiştir.

Bir gün, Beylerbeyi'ndeki yalısında kendisini ziyarete gittiğim vakit, bana bir vitrin içinde itina ile muhafaza edilen yüzlerce yanık sigara bakiyeleri göstermiş ve "Efendimiz her sigara içtiğinde bana da verirdi. Evvelâ benim sigaramı, sonra kendisininkini yakardı; işte görüyorsunuz, bunların hiçbirini atmadım, böylece muhafaza ettim" demişti.

Cuma günlerinin yalnız biz küçüklere mahsus, başka cazip tarafları daha vardı. O sebeple, bu günü mümkün olsa iple çekmek isterdim; çünkü o sabah Hazinedar Usta'nın kalfaları erkenden iki büyük kutu getirirlerdi. Birisinden yeni bir elbise, diğerinden yeni bir oyuncak çıkardı.

Bu bizim için merakla beklediğimiz bir sürpriz idi. Her hafta aynı saatlerde, sessiz, gözlerim kapıda beklerdim. Bazen gelen elbiseyi beğenmediğim de olurdu. Parlak garnitürlerden, fazla göz alıcı renklerden hoşlanmazdım, sâde elbiseler giymeyi tercih ederdim.

Ramazan aylarında her dairede ayrı ayrı bir imam, iki müezzin ve iki harem ağasının refakatiyle teravih namazı kılınırdı. Teravihi takiben imam ve müezzinlere buzlu şerbetler ikram

edilirdi. Babam teravih namazını, hususî dairesinin bitişiğindeki köşkte, ulema ve müezzinlerin refakatinde kılardı.

Erkek evlatları ve bazen de amcalarımız cemaatine dahil olurlar ve namazdan sonra sohbet yapılırdı. Damatları ve biraderlerimi, babam sık sık iftara davet eder, yemekten sonra diş kirası adını taşıyan zengin keseleri ihsan ederdi.

Babamın tahta çıkışının yıldönümünde, her yıl merasim ve şenlikler yapılırdı. “Cülûs” adı verilen bu bayramlarda dairelerimizin önüne oyuncular getirtilir; marifetleri seyredilirdi.

Cülûs şenlikleri; saray dışında, geceleyin “ateş oyunları” ile yani havaya fişekler atılmak suretiyle en cazip tarzda yapılır, fener alayları tertip edilirdi. Hepimizin evinde ayrı ayrı babamın marşı (Marş-ı Hamidî) çalınırdı.

Evlerimizdeki kızlar bu şenliklerde türlü kılıklara girerlerdi, bilhassa Hazinedar Usta’nın kızları sakal, bıyık takarlar, seyyar satıcı olurlardı. Biz de onlarla şakalaşmaktan haz duyardık.

Senede bir defa, Ramazan ayında, Hanedanın “Hırka-i Saadet”i ziyaret günü vardı. Peygamber Efendimizin şahsi eşyalarını ihtiva eden mukaddes emanetler, Topkapı Sarayı’ndaki hususî dairede büyük bir ihtimamla muhafaza edilirdi.

Bu ziyaret mühim dinî geleneklerimizden biriydi. O gün erken kalkardık, arabalarımızla Topkapı Sarayı’na giderdik. Saraydaki özel dairelerinde Padişah amcalarımızdan kalmış, çok ihtiyar ve emektar saray kadınlarını görürdük. Onlar Hırka-i Saadet’in muhafaza edildiği bu yerde, ömürlerinin son günlerini ibadet ve dua ile geçirirlerdi.

Bizleri görünce bir anne gibi severler, sevinirler, her birimizi şefkatle kucaklardı. Biz de onların okşayışlarına, kendimizi aynı duygularla bırakırdık.

Hırka-i Saadet dairesinde babama mahsus bir mahal vardı, burada bir masa üzerinde, sırmalı kat kat bohçalara sarılmış,

Sarayda yapılan şenliklerde, çeşitli kıyafetler giyilerek yapılan canlandırmalar

Peygamber Efendimize ait en mühim mukaddes emanet bulunurdu. Büyük hatlarla yazılmış Kur'ân-ı Kerim âyetleri ile işlemeli bir örtü yarı açık şekilde bu masanın üzerine serilmiş dururdu.

İlk önce babam, masanın önünde dinî bir hürmetle ayakta durur, sonra yanında beklerdi; onu, Şehzâdeler başta olmak üzere ulemâ, vükelâ, evli hemşirelerimin, halalarımın zevcleri, paşalar, mabeyn erkânı, bendegân, yâverler, askerler takip ederlerdi. Mukaddes emanet önünde ve babamın huzurunda tazim duruşunu icra ederlerdi.

Selâmlıktaki merasim bitince; bizlerin bulunduğu harem salonunun kapısı açılırdı. O güne mahsus ağır tuvaletlerimiz, başlarımızda taçlar ve göğüslerimizde nişanlarımız olduğu hâlde,